

Iz zgodovine tvarinarstva.

Ni je krivovere bolj zapeljive, ni ga nauka bolj nevarnega cerkvi, državi in človeški družbi, od tvarinarstva, ki se dan danes v vabljeni obliki pod imenom naj novejše učenosti ali vednosti 19. stoletja ponuja in vriva v javno življenje, da, celo v poduk in izrejo. „Jej, pij, s smertjo tako vse mine.“ Posledica bi bila, zverinsko življenje med ljudmi; človek, ki ne veruje ne na Boga, ne na neumerjočnost človeške duše je suženj svojih strasti, ne pozna ne dobrega, ne hudega dejanja, „ker „človek ni odgovoren za svoje dejanje; vse, kar se na svetu zgodi, je zgolj „naključje, ali je dobro ali slabo, človek ne more temu kaj!“

Med narodi starega veka se je prikazalo tvarinarstvo naj prej pri Gerkih. Aristip Cirenejski, vtemeljitelj cirenejske šole, mu je pot nadelaval med ljudstvom. Učil je, da ni Boga, tajil je neumerjočnost človeške duše. Življenje vživati to je nad vse, kar more človek doseči. Nauk njegove šole je izražen v besedah: „Vživaj življenje, o smerti vse mine“.

Okoli 80 let pozneje je stopilo na njegovo mesto modroslovje Epikurejevo. Po njem so se telesa izobrazila iz atomov, ki so od vekomaj; delovalo je pri tem samo naključje. Epikur naravnost ni tajil božanstev, a ona se ne brigajo za človeške reči. Od neumerjočnosti človeške duše neče nič vedeti. Poglavitna krepost je njemu prekanjenost, kako dobiti sredstev za razveseljevanje in blagostanje. Sokrat, Plato, Aristotel, Evripid in drugi so zastonj povzdigovali svoj glas, in kazali na pogubljive posledice takega nauka za človeško družbo. Čedalje bolj se je pogrezovalo gerško ljudstvo, in si kopalo svoj grob. — Navalu krepkih in nepomehkuženih Rimljanov niso mogli zoperstati, in prišli so pod latinski jarem. Tvarinarska načela hitro rastoča vplivala so tudi na uravno in družinsko življenje Rimljanov, ter je okužila. V lepi obliki zavita in z zgovorno besedo ponujali so jih ljudstvu pesniki na pr. Horacij, Lukrecij, Kar i. dr. Vsak prihodni državljani je mogel tudi biti izobražen po gerški. Moški spol je dobival gerške učence; ženske pa gerške gojiteljce; učenci in učenice podučevaje v gerških učenostih pa tudi niso pozabili podučevati v gerških pregrehah. Sicer so cesarji: Vespazijan, Domicijan, Hadrijan in drugi dajali ukaze zoper modroslovce, pesnike in govornike, ki so se dotikovali verstva in npravstva; a vse to ni odvernilo zlega. Zasmehovanje in zaničevanje božanstva je postopalo z razkošnostjo vred, s hrepenjem po vživanji, prešeštvom, detomorom in suženstvom, in razjedeno od teh pregreh bližalo se je rimsko ljudstvo svojemu poginu. Juvenal (38 — 119 p. Kr.) je tožil zoper narodno odgojo pri Rimljanih, od kar so zamenjavali svoje nekdanje, priprosto in krepostno življenje z gerškim. „Ni več tako, kakor je bilo pri prednikih. Stariši in učenci

so slabejši. Resnobna je bila odgoja pri starih Rimljanih. Otrok je bil rojen iz krepostnih staršev, z veseljem ga je oskerbovala hišna mati. Sedaj ga pa zaupajo gerški sužnji ali sužnjemu, ki nista za drugo rabo. Nježni otroški duši se pripovedujejo bazni in razne zmotnjave. Sicer si pa taki sužnji derznejšo vpricho otrok vse, kar slabo vpliva. Prigodi se tudi, da roditelji sami napeljujejo otroke v hudobijo in prederznost; da, videti je, kakor da bi otroci z rojstvom že prejeli vso hudobijo. . . . So pa tudi učitelji po tem. — „Hčere lahko naštejejo ljubimce svojih mater in pišejo jim zaljubljena pisma, kakor jih mati narekuje. — Kako bi mogel kdo boljši biti, kakor oče; slabo se še zmirom rado posnema.“

Potem, kakor Juvenal to popiše, razume se lahko, kako da so Rimljani poslednjič zamerli za strupom tvarinarstva, ki je bilo prineseno iz Grecije, in da niso mogli zoperstati navalu kreptkih narodov.

Potem, ko se je kerščanstvo vkoreninilo in razširilo, ni se upal na dan tvarinarski nauk. Sicer so v srednjem veku nekateri možje na pr. Janez Erigena, Abailard, Almarih iz Chartres in njegov učenec David iz Dinanta, predbežnik Baruha Spinoze, skušali preširne nauke razširjevati, a cerkev je čula nad čistim naukom in javnim mirom v verskih rečeh; take misli, taki nauki niso dobili vgodnih tal in so bili precej v korenini zaterti. Osvojenje Carigrada po Osmanih (1453) in iznajdenje tiskarstva (1440) prenaradilo je popolnoma tedanji red v Evropi. Po zmagi nad Carigradom bežali so naj bolj učeni Gerki na Laško, in posebno so jih Medicejci jako gostoljubno sprejeli. Prinesli so seboj duševne zaklade starih gerških pisateljev in slava gerških učencikov se je razlegala po Evropi. Hitro se je širila prosveta, ker tiskarstvo je njo posebno pospeševalo. Nastali so čisto novi nazori o umetnji, slovstvu, o državnem in cerkvenem razmerju, še tudi pri verstvu so začeli prenarajati. Nastale ste dve modroslovni stranki, ki ste se ločili v tako imenovane Platonovce in Aristotelovce. Pervi so še združevali modroslovje in vero; drugi pa vere niso mogli zedinjevati z razodenjem božjim. Posebno pa so se nagibali Averoisti močno vsebožanstvu. (Dalje prih.)

Nekaj iz naravoslovja.

(Dalje.)

Svetloba.

1. Kaj je svetloba. Zvok nastaja, ko se kako telo stresa, in ta zvok vodi potem zrak do naših ušes, svetloba pa nastaja, kakor uči novejša vednost s tem, da se stresajo svetla telesa; to tresenje se potem prenaša na eterično snov, ki je zelo elastična, kaj drobna, in se s čuti ne da spoznati, a vendar prešinja vsa svetovna telesa, ta jih vodi do našega očesa, in tukaj nareja, kakor vsako draženje na oko, vtis svetlobe.